Problemi sjevernog Jadrana 8 (2003), str. 289-294

Prikaz

Primljeno: 20. 06. 2001.
Prihvaćeno za tisak: 04. 11. 2003.

SINTEZA "BOGOUGODNOG OTOČIĆA"

Sedam godina nakon prvog izdanja iz tiska je izašlo drugo izdanje monografije o otoku Košljunu autora akademika Petra Strčića, posvećeno znamenitom Krčaninu fra dr. Nikoli Španjolu (Gostinjac na Krku, 1897. - Košljun, 1970.).

U uvodnom dijelu monografije (str. 9-14) autor naglašava da je već od rane mladosti bio impresioniran visokim duhovnim vrednotama otaca i braće košljunskog franjevačkog samostana. Tada, a i kasnije, uočio je, međutim, i relativno loše stanje u kojem se taj značajni povijesni i sakralni spomenik nalazio. Nakon što je o tome obavijestio oca Nikolu Španjola, započela je njihova dugogodišnja suradnja na višestrukom promicanju košljunske, ali i čitave krčke povijesti, koja je u sljedećim desetljećima dovela do vrlo značajnih rezultata, vidljivih i danas. Upravo je na inicijativu spomenute dvojice uglednih Krčana osnovano *Povijesno društvo otoka Krka*, te je pokrenut znanstveno-stručni *Krčki zbornik*. Fra Španjol bio je prvi potpredsjednik Društva i član Uredništva, a prvi tajnik i glavni urednik bio je Petar Strčić (ovu posljednju funkciju on obavlja i danas). Na žalost, otac Španjol nije doživio izlazak prvog broja Zbornika god. 1970., jer je umro malo prije tog važnog događaja. Do danas je izašlo 42 sveska Zbornika i 37 svezaka Posebnih izdanja.

Kao višedesetljetni vrsni poznavatelj krčke povijesti, akademik Strčić otok Košljun promatra kroz čitavu njegovu prošlost, ali i sadašnjost, sve do današnjih dana. Na početku monografije navodi osnovne zemljopisne podatke o otočiću (str. 15-24). On se nalazi na južnoj strani otoka Krka, u Puntarskoj dragi, koja na prvi pogled izgleda kao jezero smješteno uz more, jer je s morskom pučinom spojena samo uskim i plitkim ulazom. Košljun se nalazi ispred Punta, jedinog naselja na obali Drage, no bliži je suprotnoj, istočnoj obali zaljeva, od koje je udaljen samo 190 metara. Površina otočića iznosi 68.500,50 četvornih metara (6 hektara i 85 ara). On je gotovo kružnog oblika, a opseg mu je 1074 metara. Visok je samo nekoliko metara iznad površine mora. Bogato raslinje - najviše sredozemnog tipa, pri čemu je svakako najzastupljenija crnika - daje mu izgled parka. Na Košljunu nema zmija. Njegova je klima vrlo blaga, a samo zimi bura ponekad omete promet između otočića i obližnjeg kopna.

Autor dalje raspravlja o počecima naseljenosti otočića i prepričava vrlo zanimljivu legendu o njegovom nastanku. Povijest Košljuna promatra u okviru čitave krčke prošlosti, pa i šire. Košljun je vjerojatno bio naseljen i u rimsko doba, barem kao ljetnikovac, a možda i kao stalno obitavalište ljudi. Treba spomenuti da na njemu ima rimskih ostataka u zidovima i nadgrobnim natpisima. Ljudi čija su imena urezana na njima vjerojatno su zaista živjeli na otoku. No, rimsko doba otoka Košljuna nikada nije arheološki u potpunosti istraženo. Prvi spomen Košljuna u najsličnijem današnjem obliku imena (*Cossglium*)

potječe iz razdoblja srednjega vijeka. Kako lokaliteta tog imena (ili izvedenica iz njega) ima i drugdje na našoj obali, a najviše tamo gdje su postojala utvrđenja, s razlogom možemo pretpostaviti da se o utvrđenju radilo i u slučaju Košljuna (str. 25-32).

Kršćanstvo je na otok Krk stiglo vrlo rano, pa je već u 5. ili 6. stoljeću osnovana Krčka biskupija. Košljun je vjerojatno najprije postao sklonište nekog pobožnog pustinjaka, a zatim se pretvorio u nastanjeno mjesto prvih organiziranih redovnika. Radilo se o bazilijancima – pristašama i nasljednicima Sv. Bazilija Velikog koji je živio od oko 330. do 379. god. Bazilijanci se vezuju za područje istočnog Sredozemlja, a otok Krk je u to doba i činio dio Istočnog Rimskog Carstva, koje se kasnije – sve do 1453. – održalo pod nazivom Bizant. Slabljenjem Bizanta došlo je do trajnog vezivanja krčke crkve za Rim. Do konca 11. stoljeća Košljun i Krk nalazili su se u okviru Hrvatske Kneževine (od 925. god. Hrvatskoga Kraljevstva), o čemu jasno svjedoči ime hrvatskog kralja Zvonimira uklesano glagoljicom na Bašćanskoj ploči iz Jurandvora (str. 33-34).

U 11. stoljeću na Krk su vjerojatno došli benediktinci, koji su postali prvi trajniji žitelji Košljuna. O njima u povijesnim izvorima ima puno vjerodostojnih podataka. Benediktinski je rad na Košljunu bio vrlo plodan i trajao je sve do 15. stoljeća. Redovnički Košljun prvi se put spominje god. 1186. Kao svjedok pri darovanju crkve Sv. Ivana Krstitelja u Krku opatiji San Benedetto na rijeci Po i njezinom mletačkom prioratu San Cipriano na otoku Murano pokraj Venecije – spomenut je i *kanonik Ivan, opat Košljuna*. Činjenica da je Ivan bio opat podrazumijevala je postojanje već snažne i ugledne redovničke zajednice na otoku.

God. 1215. papa Inocent III. dao je košljunskom poglavaru posebna prava u odnosu na krčkog biskupa. Tada je samostan postao bogata zajednica, s brojnim imanjima na čitavom Krku. Benediktinci su se isticali intelektualnim radom, ali su bili i praktičari, pa su svoju učenost dobro iskoristili i za unapređivanje poljoprivrede. Oni su prepisivali stare grčke i latinske tekstove, no isticali su se i vlastitim stvarateljskim djelima. Otok Krk bio je od svih naših otoka najbogatiji benediktinskim samostanima, a Košljun je bio jedan od njih. Benediktinci samostana Sv. Nikole u Omišlju prvi su od svih redovnika u katoličkom svijetu od pape (god. 1252.) dobili dozvolu držanja božje službe na staroslavenskom/starohrvatskom jeziku. Time su se hrvatski jezik i pismo uz židovski, grčki i latinski – nalazili među rijetkima kojima se u tadašnjem svijetu obraćalo Bogu. I košljunski su se benediktinci služili hrvatskim jezikom i glagoljskim pismom, ali, unatoč tome, tragova o benediktinskoj nazočnosti nema mnogo, osobito ne o njihovom pisanom stvaralaštvu. Odlučni zagovornici glagoljice i djela benediktinaca bili su pripadnici domaće feudalne obitelji dugo poznate pod imenom knezovi Krčki, koji od 15. stoljeća imaju novo ime – Frankopani (str. 35-41).

U novom ozračju razvijenoga srednjeg vijeka javljaju se novi crkveni redovi – dominikanci i franjevci. O dominikancima na Krku zna se malo, a za Košljun su zanimljiviji franjevci, čiji je red osnovan u Assisiju početkom 13. stoljeća. Postoje autori koji smatraju da su se franjevci na našoj obali prvi put pojavili za vrijeme života Sv. Franje Asiškog (1182.-

1226.). Na otoku Krku je njihov prvi samostan bio onaj sa svečevim imenom, osnovan u gradu Krku koncem 13. stoljeća.

Krčki knezovi Frankopani, kao patroni svih crkava na otoku, utvrdili su da je crkva na otoku Košljunu zapuštena i da je samostan prazan. No, zbog njegove velike vrijednosti oni su na otočić odlučili poslati dvojicu franjevaca iz grada Krka. O tome su Martin IV. i Ivan VII. Frankopan obavijestili i papu Nikolu V., te ga 1447. zamolili da ukine košljunsku benediktinsku opatiju, te je prepusti franjevcima. Zbog važnosti samoga Košljuna, ali i velikog ugleda obitelji Frankopan, papa je postupio sukladno zamolbi. Izdao je bulu *Ad decorem sacrae religionis* (*Na diku/čast svete vjere*) koja se čuva u izvorniku u samostanskom arhivu na Košljunu. Njezino je najnovije čitanje god. 1995. obavio akademik Lujo Margetić, a latinski izvorni tekst i hrvatski prijevod doneseni su na stranicama 56-60. Akademik Strčić navodi zanimljivu opasku koju je prvi god. 1981. primijetio fra Gabrijel Štokalo, da je papina bula datirana za vrijeme sedisvakancije. Naime, papa Eugen IV. umro je 23. veljače, bula je datirana 27. veljače, a Nikola V. izabran je tek 6., posvećen 19. ožujka 1447. Vrlo je čudno da bula nosi datum kada se – barem službeno – još nije znalo da je Nikola V. izabran za papu! U svakom slučaju, najbitnije je bilo da je rimski poglavar postupio sukladno zamolbi moćnih krčkih knezova.

Dolazak franjevaca na Košljun označio je preporod otoka. Njihova vješta praktičnost najbolje se uočila tijekom političkih borbi na otoku Krku i oko njega. Razmirice među Frankopanima počeje su nakon smrti Nikole IV., a u njih se umiješao najprije hrvatsko-ugarski kralj Matija Korvin, a zatim i Venecija. Naime, Krk je bio tada jedini otok na Jadranu koji ona još nije dobila u svoje vlasništvo! Hrvatsko-ugarski kralj bio je izložen žestokim napadima Turaka, pa je sve manje mogao braniti svoje primorske posjede. Novi krčki knez Ivan VII. Frankopan naselio je tada Krk svojim vjernim podanicima s frankopanskih imanja na kopnu, kao i bjeguncima pred Turcima. Prebjegle franjevce iz Bosne smjestio je, između ostaloga, i na Košljun. Košljunski su fratri u sukobu između Ivana VII. s braćom stali na slabiju stranu, opredijelivši se za Ivanovog brata Sigismunda, kojem su ponudili gostoprimstvo na otoku. No, na poticaj Venecije, Ivan VII. zatražio je od fratara s Košljuna da uklone prebjegle franjevce iz Bosne, što su Košljunci odbili, jednako kao i kneževu ponudu da mu budu službenici i kapelani. Za sada nije poznato kako su, unatoč svemu, fratri s Košljuna ipak uspjeli zadržati naklonjenost moćnog krčkog Frankopana, koji im je čak – svojom oporukom iz 1453. – ostavio 1000 dukata da na Košljunu podignu novu crkvu, jer je stara benediktinska bila u vrlo lošem stanju. Kada je Matija Korvin otok Krk pokušao zaposjesti vojskom, Ivan VII. Frankopan stavio se pod zaštitu Venecije, koja ga je, međutim, uklonila s Krka i, barem prema predaji, upravo s Košljuna odvela u Mletke. Time je moćni, ali naivni knez bio izigran i Mletačka Republika se 1480. dokopala i Krka, te ga u posjedu zadržala sve do svoje propasti god. 1797. Mlečani su time zagospodarili i Košljunom, prema kojem se, međutim, nisu neprijateljski ponašali. Republika je realizirala oporuku Ivana VII. i isplatila naznačeni iznos netom nakon njegove smrti 1486. No, u doba Venecije Krk je nazadovao, jednako kao i njegova gospodarica. Naime, na razvi-

tak su negativno djelovale brze smjene mletačkih providura, jednako kao i opadanje mletačke (najviše pomorske) moći nakon zemljopisnih otkrića koncem 15. i početkom 16. stoljeća. Zato je Mletačka Republika počela tražiti nove izvore prihoda, u sklopu čega je košljunskim fratrima oduzela pravo ribarenja u Puntarskoj dragi. Kao patron krčkih crkava, ona je iz njih izvlačila korist znatno više nego što je ulagala u održavanje postojećih ili gradnju novih crkava. No, iz osiromašenog košljunskog samostana zapravo nije mogla puno izvući.

U 16. stoljeću redovnici su počeli razvijati novčarsku djelatnost, osnovavši pri samostanu neku vrstu zalagaonice. Ta je zalagaonica poslovala uspješno, iako je novac posuđivala uz relativno male kamate (tek 3-4 %).

Posmrtni ostaci Ivana VII. Frankopana potajno su prebačeni na Košljun, pa se pretpostavlja da je kneževa jedna od bezimenih nadgrobnih ploča u kapelici Sv. Bernardina. No, pouzdano se zna da na Košljunu počivaju posmrtni ostaci Ivanove kćeri Katarine Marije, po majci Mlečanke. Za nju je krčki kanonik i povjesničar Mihovil Bolonić napisao da je "na demonstrativan način htjela pokazati da ni mrtva ne želi ostati među Mlečanima, koji su na podli način poružili njezina oca i njihov rod te je orobili". Ova ponosna Frankopanka i ponosna Bodulka smislila je odlično rješenje: da se njezini posmrtni ostaci ne bi izgubili u masi velikaša mletačke prijestolnice, ona je oporučno ostavila 1000 dukata za dovršenje gradnje crkve Sv. Marije, te izrazila želju da bude pokopana na Krku, tj. Košljunu. Mletački pokušaj onemogućavanja izvršenja oporuke nije bio uspješan. Katarina Marija Frankopan umrla je 1520., a na Košljun je prenesena 1529. Bila je bez potomaka. Po vlastitoj je želji pokopana pred velikim oltarom u glavnoj franjevačkoj crkvi, podignutoj na temeljima benediktinske crkve Sv. Marije i to njezinim i očevim novcem. U 18. je stoljeću došlo do premještanja kneginjinih ostataka u kapelu Sv. Bernardina, možda i zato jer se znalo ili pretpostavljalo da tamo počiva i njezin otac. Katarina Marija Frankopan jedina je pripadnica spomenute hrvatske velikaške obitelji za koju se pouzdano zna da je pokopana na Krku, gdje se vjerojatno i rodila.

U 17. se stoljeću samostan na Košljunu spominje u više značajnih tekstova, gdje se navode njegovi posjedi. Budući da ih je bilo sve više, rasli su i ukupni prihodi, pa je spomenuto stoljeće i vrijeme u kojem su se obavljali građevinski zahvati na otočiću (podignute su neke nove zgrade i proširene one postojeće) (str. 43-77).

Propašću Mletačke Republike Košljun dolazi u posjed Austrije (1797.-1805. i 1809.) i Napoleonove Francuske (1805.-1809. i 1809.-1813.). Budući da je Napoleonova vlast bila antipapinska, crkva u to doba nije prosperirala, nego je čak i nastradala. Doduše, upravo je tada donesena korisna odluka da se stanovnicima Punta, Kornića i Vrha zabrani pokapanje u košljunskoj crkvi i klaustru. Stari je običaj zadržan samo za redovnike i to na posebno uređenom groblju, izvan samostanskih zidina. No, niti Austrija, inače vrlo naklonjena crkvi, u početku nije bila dobro raspoložena prema redovnicima na Košljunu. Zabranila im je veze s franjevačkim poglavarima u Rimu i stavila ih pod upravu krčkog biskupa. God. 1836. zajednica na Košljunu imala je, umjesto uobičajenih dvadesetak ča-

nova, samo trojicu pripadnika. U to je doba u pitanje došao i sam opstanak samostana, jer je zamjena valute (mletačke lire u austrijsku forintu) teško oštetila franjevce.

Odjeci hrvatskog narodnog preporoda stižu i na Krk, pa se od 30-ih godina 19. stoljeća hrvatski jezik djelomice počeo upotrebljavati i u košljunskoj administraciji. U istom se stoljeću počinju razvijati i prvi začeci turističkih dolazaka na Krk, a košljunski gvardijan 1866. moli austrijsku vladu da u te svrhe pomogne restauriranje objekata. Kao i na neka druga turistička područja, tako su i na Košljun dolazili visoki uglednici onoga doba. God. 1876. biskupski ordinarijat u Krku donosi odluku o obvezi popisivanja svih gostiju, tj. onih koji nisu iz ovdašnje općine.

Kada je 1890. umro krčki biskup Franjo Feretić, sukladno njegovoj želji posmrtni su ostaci kasnije preneseni na Košljun. Stoga je Feretić jedini biskup koji upravo ovdje ima svoje posljednje počivalište. God. 1894. odlučeno je da se na Košljunu otvori tzv. malo sjemenište, tj. četverogodišnja niža gimnazija. Zahvaljujući zalaganju gvardijana košljunskog samostana Bonaventure Škunce, ona je dobila pravo na nastavni hrvatski jezik. Košljunski "Bonaventurianum" postao je tako prva srednja škola u Istri i na Kvarneru na hrvatskom jeziku. Iako nije imala pravo javnosti, njezini su učenici (obrazovani po programu državnih škola) mogli verificirati svoje svjedodžbe ako su htjeli prijeći u javne državne škole. U južnom su dijelu samostana za učenike bile uređene posebne prostorije, čime je omogućeno obrazovanje niza naraštaja, ne samo s otoka Krka, već i šire.

Na Košljunu se i dalje nastavljaju neprestane graditeljske intervencije. Početkom 20. stoljeća na otočiću su se priređivale i kazališne amaterske predstave. Kako je vidljivo iz tada sastavljenog popisa, samostanska je knjižnica imala oko 7.000 svezaka.

Vodila se briga i o flori otoka. Još je 1887. pošumljen mladim nasadima bora. Koncem 19. stoljeća na Košljunu je postojalo i uzgajalište školjaka oštriga. U to se doba suvremenim mjerenjima utvrdila i točna površina otočića.

Žiteljima Košljuna Prvi svjetski rat 1914.-1918. nije neposredno naudio, premda su glad i bolesti, a i pogibija većeg broja Bodula na udaljenim ratištima, svakako utjecali na život otočića. Iako je Krk tajnim Londonskim ugovorom 1915. između Italije s jedne i Velike Britanije, Francuske i Rusije s druge strane trebao pripasti Hrvatskoj, na otok je došla talijanska vojska. Zato je bilo više sukoba s Bodulima, a u njima su stradavali i svećenici. Krčki biskup Antun Mahnić odveden je i konfiniran u Italiju. God. 1920. na Krk su stigli legionari znamenitog talijanskog pjesnika Gabriele D' Annunzija. Oni su na Košljunu čak otvorili grob Katarine Frankopan, ali su ubrzo otjerani, čime je neslavno propalo i samo D' Annunzijevo osvajanje Bodulije.

I nakon ulaska Košljuna u Kraljevinu Jugoslaviju 1921. tamošnja je gimnazija zadržala status privatne škole. No, kada je u gradu Krku otvorena državna gimnazija, fratarska gimnazija izgubila je dio učenika, pa je 1928. konačno prebačena na Korčulu. No, stanje se na Krku nije popravljalo na bolje, jer je otok ostao na rubu tek stvorene državne granice i bio je zaboravljen od tadašnjih državnih struktura. Tek su 1938.-1939. učinjeni novi zahvati na samostanskim zgradama. God. 1925. i na Košljunu je svečano obilježena 1000. godišnjica Hrvatskog Kraljevstva.

Tijekom Drugog svjetskog rata, u travnju 1941., talijanska je vojska ponovno okupirala Krk. Iako su Boduli prema njoj bili neprijateljski raspoloženi, oružani otpor otočana nije bio moguć. Talijani su povremeno dolazili na Košljun, ali se nisu miješali u život redovnika.

Nakon kapitulacije Italije u rujnu 1943., na Krk dolaze njemački vojnici. Tijekom ispitivanja fratara, temeljito su pretražili čitav samostan. Propašću njemačke politike, rat je završen u svibnju 1945.

God. 1947. na Košljunu je svečano proslavljena 500. godišnjica dolaska franjevaca. Na otočiću se tada okupilo više tisuća vjernika.

U drugoj polovici 20. stoljeća Košljun se, zaslugom franjevaca-redovnika, razvio u jednu od najjačih kulturno-povijesnih cjelina sjevernog Jadrana. U srpnju 1966. dobio je struju. Zatim je uređena šetnica nad trijemovima klaustra, očišćena je i proširena cisterna u klaustru, uređeni su krovovi, popravljena je lučica, popločan je put od pristaništa pored glavnog ulaza do groblja s jedne i do lučice s druge strane, uređene su staze itd. No, pitanje vode u potpunosti je riješeno tek nedavno: u svibnju 2001. Košljun je podmorskim cjevovodom spojen s kopnom. Znatno je obogaćen i knjižni fond, pa knjižnica danas ima oko 30.000 svezaka. Postojeće se zbirke neprestano obogaćuju novim primjercima.

U srpnju 1994. na Košljunu je organiziran i dvodnevni znanstveno-stručni skup povodom 100. obljetnice prve hrvatske gimnazije u ondašnjoj austrijskoj pokrajini Istri s Kvarnerskim otocima. Organizatori skupa bili su Franjevački samostan i Povijesno društvo otoka Krka. Nakon dugog vremena javnosti je tada prezentirana papina bula iz 1447. kojom se dopušta ukidanje benediktinaca na Košljunu i dolazak franjevaca, te dokumenti o ostavštini i želji kneginje Katarine Marije Frankopan da bude pokopana na Košljunu. God. 1997. proslavljena je 550. obljetnica dolaska franjevaca na Košljun (str. 79-117).

U posljednjem se poglavlju knjige akademik Strčić osvrće na neke druge događaje iz najnovije povijesti Košljuna. Tako je zabilježio da je otočić u 1985. god. posjetilo 35.000 ljudi, a 1986. čak 52.000. Broj posjetitelja i dalje je rastao da bi ih 1990. bilo 94.000. Tijekom velikosrpske agresije na Republiku Hrvatsku njihov je broj znatno opao, pa ih je 1992. bilo samo 12.600. U vrijeme teških nedaća koje su pogodile Hrvatsku i otok Krk primio je više tisuća izbjeglica i prognanika, a ugroženima su u pomoć priskočili i franjevci. Oni su svoje samostanske dragocjenosti tada privremeno sklonili na sigurno mjesto.

U razdoblju od 1998. do 2001. vrijedni su fratri ponovno obnovili unutrašnjost samostana i uveli centralno grijanje. Izgradili su portirnicu i obnovili balkon klaustra. Povijesno društvo otoka Krka upravo je na Košljunu, god. 1999., proslavilo 30. obljetnicu svojega rada. Pisac je posljednje poglavlje završio konstatacijom da se život na Košljunu odvija sukladno uzrečici *Non sibi soli vivere sed et aliis proficere* (*Ne samo za sebe živjeti već i drugima koristiti*) (str. 117-123).

Slaven Bertoša